

מצוות לימוד תורה במשנת רבותינו חכמי המערב

הרב יוסף אלנקווה

כתרה של תורה

העמדת העולם וקיומו הם על ידי לימוד התורה, כדברי השם יתברך: 'אם לא בריתי יומם ולילה', זו התורה הקדושה עליה נאמר 'והגית בו יומם ולילה' – 'חקות שמים וארץ לא שמתני'. **מצות עשה של זו תורה** ללמוד תורה וללמדה, וכפי שלמדנו בספר **המצוות להרמב"ם** (מצות עשה יא):

והמצוה האחת עשר היא שצונו **ללמוד חכמת התורה וללמדה** וזה הוא שנקרא תלמוד תורה והוא אמרו ושננתם לבניך. ולשון ספרי לבניך אלו תלמידים וכן אתה מוצא בכל מקום שהתלמידים קרוים בנים שנאמר ויצאו בני הנביאים. ושם נאמר ושננתם שיהו מחודדים בתוך פיך כשאדם שואלך דבר לא תהא מגמגם לו אלא אמור לו מיד.

ובהלכות **תלמוד תורה לרמב"ם** ובשולחן ערוך (או"ח סי' קנה-קנו, יורה דעה סי' רמו ועוד) נתבארו פרטי מצוה זו המחייבת כל איש ישראל, בין עני בין עשיר בין בריא ובין חולה בכל ימי חייו.

וכאשר אנו מתבוננים בספרי המצוות וההלכה, אנו רואים כמה מצוה זו יקרה וחשובה, אשר עליה נאמר: 'ותלמוד תורה כנגד כולם'. על גודל חיוב מצוה זו נפסק **בשולחן ערוך** יורה דעה רמ"ו בכמה סעיפים:

לעולם יעסוק אדם בתורה, אפילו שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה. אין דברי התורה מתקיימים במי שמתרפה עצמו עליהם, ולא בלומדים מתוך עידון ומתוך אכילה ושתייה, אלא במי שממית עצמו עליה ומצער גופו תמיד, ולא יתן שינה לעיניו ותנומה לעפעפיו. הגה: לא יחשוב האדם לעסוק בתורה ולקנות עושר וכבוד עם הלמוד, כי מי שמעלה מחשבה זו בלבו אינו זוכה לכתרה של תורה, אלא יעשה אותה קבע ומלאכתו עראי, וימעט בעסק ויעסוק בתורה. ויסיר תענוגי הזמן מלבו ויעשה מלאכה כל יום כדי חייו, אם אין לו מה יאכל, ושאר היום והלילה יעסוק בתורה. ומעלה גדולה למי שמתפרנס ממעשה ידיו, שנאמר: יגיע כפיך כי תאכל וגו'.

מי שרוצה לזכות בכתרה של תורה, יזהר בכל לילותיו ולא יאבד אפי' אחת מהן בשינה, באכילה ושתייה ושיחה וכיוצא בהם, אלא בדברי חכמה ותלמוד תורה. הגה: כי אין אדם לומד רוב חכמתו כי אם בלילה. ויש לאדם להתחיל ללמוד בלילה מט"ו באב ואילך, ומאן דלא מוסיף, יסיף.

מצוה זו נתבארה היטב גם **בזוהר הקדוש** שהפליג במעלת לומדי התורה מעלת לימוד התורה בלילה ומעלת לימוד התורה של תינוקות של בית רבן. וכך מצינו **בזוהר הקדוש** (ח"א א): על כוח הלימוד של **תינוקות של בית רבן**:

מי מקיים את העולם קול תינוקות של בית רבן שעוסקים בתורה והעולם עומד עליהם וניצל מגזירות קשות בזכות לימוד התורה שלהם, ועליהם אמר הכתוב 'תורי זהב נעשה לך', אלו התינוקות. והם 'ועשית שנים כרובים זהב'.

ובהקדמת **הזוהר הקדוש**: כמה חילא תקיפא, ומה רב כוחו של העוסק בתורה. כאשר הזוהר הקדוש פעמים רבות אומר 'מאן דאשתדל באורייתא', כי בלימוד תורה יש מעלה עצומה גם על ההשתדלות עצמה, שהיא המראה את חיבת התורה בעיני הלומד. וכמה וכמה מאמרים של חיזוק ומוסר מתוק ונפלא יש בזוהר הקדוש על לימוד התורה, ורבים מהם באו בסדר הלימוד חוק לישראל.

וידועים דברי **האור החיים הקדוש** בביאור הפסוק ושמחת בכל הטוב אשר נתן לך ה' אלקיך ולביתך:

גם ירמוז במאמר בכל הטוב אל התורה כאומרם ז"ל (ברכות ה' א) ואין טוב אלא תורה, שאם היו בני אדם מרגישים במתיקות ועריבות טוב התורה היו משתגעים ומתלהטים אחריה ולא יחשב בעיניהם מלא עולם כסף וזהב למאומה כי התורה כוללת כל הטובות שבעולם.

ואומרו ולביתך כי לא לנשמה לבד יגיע הטוב אלא גם **לבית הנשמה שהיא רוח ונפש** שהם משכן הנשמה כל אחד יתעדן כפי יכולתו.

הרי לנו כי טוב התורה משפיע על הכל, והתורה כוללת כל הטובות הן לנשמה והן לבתי הנשמה, הרוח והנפש, ולכל בשרו מרפא.

חמש מעלות הן לעוסק בתורה

זקני בעל **מנורת המאור** הקדמון, רבי ישראל **אלנקאווה**,¹ כתב פרק שלם ונפלא על מצות תלמוד תורה, ובו אסף מדרשים רבים מהגמרות ומדרשים נוספים על מעלת לימוד התורה, ועם המדרשים המופלאים העמיד את מעלותיו של לומד התורה בסדר של חמש מעלות זו על גב זו, והן חמש מדרגות המעניקות לאדם שכר רב – הן בעולם הזה, הן בעולם העליון. דהיינו, שכר לימוד תורה אינו ידוע ולא מושג לנו לרוב גדולתו, ימה רב טובך אשר צפנת ליראיך, אבל יש מעלות שהלומד תורה זוכה בהן והן ניכרות ונראות לכולם.

חמש מעלות הן לעוסק בתורה, ובכולן יש לו שכר בעולם הזה ולעולם הבא. ואף על פי שאין אדם יכול להשיג ולדעת גורל הטובה הבאה לתלמידי חכמים העוסקין בתורה, אפילו הכי אלו החמש מעלות הן נראין מיד ומבוארים וידועים לכל אדם.

וכך מונה הרב את המעלות:

המעלה הראשונה: שכל העוסק בתורה ולמד² ממנה לקיים מצות הב"ה, ונוחל חיי העולם הזה וחיי העולם הבא. שנאמר: 'שמור מצותי וחייה ותורתני כאישון עיניך', וכתוב: 'לא ימוש ספר התורה הזה מפיד והגית בו יומם ולילה למען תשמור לעשות ככל הכתוב בו כי אז תצליח את דרכך ואז תשכיל', תצליח את דרכיך בעולם הזה, ותשכיל לעולם הבא, וכתוב: 'כי היא חייך ואורך ימיך', חייך לעולם הזה ואורך ימיך לעולם הבא.

המעלה השנית. שיעסוק האדם בתורה ובמלאכה שיתפרנס ממנה, וכשיכניס צוארו בעול התורה ובעול המלאכה ונצל³ מן החטא, מפני שלא יהיה לו פנאי לחטוא. דתנן שיגיעת שניהם משכחת עון. וכתוב: 'אשרי כל ירא ה' ההולך בדרכיו', שיהיה עוסק בתורה, 'יגיע כפיך כי תאכל', **שיעשה מלאכה להתפרנס ממנה**, 'אשריך וטוב לך', **אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא**.

¹ נעקד על קידוש ה' בי"ז בתמוז הקני"א.

² [הערת העורך: אולי צ"ל 'למד', או 'לומד'. ה.ד.]

³ [הערת עורך: אולי צ"ל 'ינצל'. ה.ד.]

המעלה השלישית. כשיעסוק אדם בתורה ידע וישכיל עונש העבירות ויפרוש מהן, ואינו בא לידי מיתה בעולם הזה ביד בית דין ולא בעולם הבא בדינה של גיהנום. דתנן אין בור ירא חטא, וכתוב לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי, אבדתי בעולם הזה, וכתוב לעולם לא אשכח פקודיך כי בם חייתני, חיי העולם הבא.

המעלה הרביעית. כשיעסוק אדם בתורה ישיג המעלה השלימה וידבק בבוראו. שאם יעסוק אדם בתורה יהיה שלם ונפשו זכה ותמה ונקייה מן העון וברה מן החטא, ובזה תדבק לקונה, שהוא הקיום האמיתי והטובה שאין לה ערך, שנאמר: 'מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו, נקי כפים ובר לבב אשר לא נשא לשוא נפשו ולא נשבע למרמה', וכתוב: 'ישא ברכה מאת ה' וצדקה מאלהי ישעו'.

המעלה הה'. כשיעסוק אדם בתורה זוכה בו ומזכה לאחרים, ונמצא יורש העולם הזה, מפני שמכבדן אותו ועושין דברו; ויורש העולם הבא, דתנן: כל המזכה את הרבים וכו', משה זכה וזכה את הרבים, זכות הרבים תלוי בו.

כלומר, על ידי לימוד התורה אדם מזכה את העולם כולו, וישנן מעלות נוספות שהן תולדה ברורה של הלימוד.

(א) על ידי הלימוד אדם יודע ולומד את המצוות ופרטיהן ובזכות לימוד תורה כהלכה הוא מקיים מצוות כהלכתן וקיום המצוות הוא המחיה את האדם.

(ב) על ידי שאדם לומד תורה ומתפרנס הרי כל היום הוא עסוק בתורה ובמלאכה ולא יבוא לידי שעמום ובטלה המביאים לידי עבירה וחטא חלילה.

(ג) לומד התורה יודע היטב כמה חמורות הן העבירות ומהו העונש הגדול ולימוד התורה מציל אותו מן העבירות.

(ד) על ידי לימוד התורה אדם זוכה לקיים ואתם הדבקים בהשם אלקיכם חיים, זו הדבקות של הנשמה בקונה.

(ה) והמעלה החמישית שעל ידי לימוד התורה הוא מזכה את הרבים בהדרכותיו והנחיותיו ודבריו מקובלים על הבריות והוא לומד ומלמד תורה וכל מי שמזכה את הרבים זכות הרבים תלויה בו ואינו בא לידי עבירה.

המעלות הללו הן המעלות הגלויות לכולם, ויש הרבה מעלות נפלאות ונסתרות למי שעוסק בתורה הקדושה, משתדל ועמל בתלמודה.

לימוד תורה בלילות

האדמו"ר רבי יעקב אביחצירא⁴ חיבר שנים עשר ספרים בפרדס התורה, ובכולם הרבה לעסוק במעלת לימוד תורה לשמה וגודל הלומד תורה ביראה בענווה לשם שמים. הנה לנו בפתוחי חותם בפרשת צו רמז לנו מהי מעלת לימוד תורה בלילה עם תפילות על צער השכינה הקדושה השרויה בגלות:

אפשר לרמז על העוסק בתורה בלילה מחצות ואילך דאין קץ לשבחו כמו שהפליג והגדיל בזהר הקדוש ענין זה עד מאד ועל ענין זה נקרא דוד חי וקים. והטעם כמו שכתוב בזהר הקדוש דבאותה השעה הקדוש ברוך הוא משתעשע עם הצדיקים בגן עדן ובאותה השעה באה השכינה לפני הקדוש ברוך הוא והמשתתף עם הצדיקים והשכינה בעת ההיא בתורה הוא נקרא מבני היכלא דמטרוניתא. והעקר שישים בלבו הקם באותה שעה דלומד כדי לתת עזר וסיוע לשכינה וקודם למודו צריך שיצטער על צער השכינה. וזהו שאמר זאת תורת העלה דהינו זה למוד תורה המעלה ואיזהו זה העלה על מוקדה על המזבח כל הלילה דהינו מחצות לילה ואילך הנקרא לילה. וצריך שקודם למודו אש המזבח תוקד בו דהינו שיהיה מצטער על גלות השכינה וצערה.

לימוד תורה לשמה

ובספרו גנזי המלך בתקון התשובה הורה לנו הרב שהלימוד צריך להיות לשם התורה ולא לשם פניה אחרת וכפי שהרב עצמו היה מתייגע ועמל על הלימוד בענווה ובטהרה:

בראשית ברא אלהים עם התבות, גימטריא לומדים תורה ילמדו לשמה. בא לרמז על עקר למוד התורה שיהיה לשמה בלי שום פניה אחרת לא כדי שיקרא

⁴ התקסי"ז תפילת מארוקו – כ' בטבת התרמ"ז.

רבי ולא כדי להתגדל ולא כדי שיהיה עשיר לפי שעקר התורה היא עמוד שהעולם נשען עליו העליונים והתחתונים והיא נקראת תורת אמת לפיכך העוסק בה צריך לעסק בה לאמתה של תורה בלי שום פניה אחרת. ואף על פי שאמרו חכמינו זכרונם לברכה לעולם יעסק אדם בתורה שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה הני מלי בתחלת למודו אבל משירגיל ללמד לא ילמד שלא לשמה וכבר הזהירו רבותינו על למוד שלא לשמה ובפרט במסכת אבות דקתני אל תעשם עטרה להתגדל בהם ולא קרדם לחפר בהם וכן הלל אומר ודאשתמש בתגא חלף הא למדת שכל הנהנה מדברי תורה נוטל חייו מן העולם. הנך רואה בעיניך כמה הזהירו רבותינו.

וכאשר לומדים תורה לשמה זוכים שעל ידי הלימוד ירבו שלום בעולם: כשתהיה כונתו כי אם לשמה, שום נזק לא יצא מזה לעולם, כמו שאמר הכתוב: 'וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך', רוצה לומר כשיהיו לומדים לשם ה' בלי שום פניה אחרת, אז 'ורב שלום בניך', לא תהיה מחלקת ביניהם. ועוד כתיב: 'שלום רב לאהבי תורתך ואין למו מכשול', רוצה לומר: כשלומדי התורה יהיו לומדים אותה מאהבת התורה לשמה, אז לא יהיה למו מכשול; כי כשיאמר שום אחד דבר שלא כהגון, ויאמר לו חברו כך האמת, ויודה לו, אז לא יצא שום מכשול שיאמר על החיב זכאי ועל האסור מתר וכיוצא. וכמה מעלות טובות נמשכו מהלומד לשמה. ופקח עיניך וראה משנת רבי מאיר עליו השלום, שאמר: כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה. ובכל מקום מצינו אין מעלה למעלה מהלומד תורה לשמה, ובפרט למי שעברו עליו מים הזדונים וחטא ושנה ורצה לשוב ולתקן אשר עוות, צריך לזהר לעסק בתורה לשמה, ואז ושב ורפא לו. ובא הרמז על נכון: בראשית, שהיא רומזת על התשובה כאמור, עם ברא אלהים, והתבות, גימטריא: לומדים תורה ילמדו לשמה.

לימוד כל חלקי התורה

כידוע, יש בתורה ארבעה חלקים, שהם הפשט הרמז הדרוש והסוד. וחייב אדם ללמוד ולהקיף את כל חלקי התורה, ולא יאמר חלש אני, או אינני מקובל, חלילה. אדרבה, יתאזר בגבורה, ואדם לעמלה של תורה יולד, ללמוד את התורה בשלימותה. וככה רמז

רבינו יעקב אביחצירא את חלקי לימוד התורה שם בספר **גנזי המלך** (תקון התשובה, באות מא):

בראשית ברא אלהים גימטריא עם האותיות **פשט רמז דרש וסוד**. בא לרמז דצריך לעסק בתורה בכל חלקיה, בפשט רמז דרש סוד, דזה הוא תכלית הלמוד כדי שלא יחסר דבר. וכבר כתב הרב רבי שמעון בן יוחאי עליו השלום, ושנה בזהר הקדוש, דהפשט כמו מלבוש לתורה, משום דהתורה רוחניות ואינה יכולה להתקיים בתחתונים, זולת על ידי התלבשות, דומיא דהמלאכים כשיררדים ומתלבשים במלבוש הראוי לזה העולם.

והתורה אין קץ לקדשתה ולמעלתה ואותיותיה צורות קדושות, ורמז עליון יש בהם לאין קץ, כאשר מבאר בדברי המקבלים. ולכן שבחו חכמים בהעוסק בתורה יותר ממקריב קרבנות, משום כלי האי שבחא דאית בה. **דהאותיות** עצמן צורות קדושות, והרמז ענין קדוש אחר, **וסוד** הדבר עליון על הכל, והענין בעצמו כל דבר נדרש לעצמו.

והנה **עיקר התורה הוא הסוד**, כמו שכתב הרב רבי שמעון בן יוחאי עליו השלום בזהר הקדוש, דמי שלא נתעמק בסוד, טוב לו שלא נברא. כי זה כל האדם, כל עקר בריאתו, לא נברא אלא לדעת קונו ולעבדו. ואם לא נתעסק בסוד, מהיכן יודע מהות הבורא, וכיצד היא עבודתו, ולסדר התפלות כל תפלה בזמנה. וכמו שאמר דוד המלך עליו השלום לשלמה בנו: 'דע את אלהי אביך ועבדהו'.

לימוד תורה במסירות

בכל הדורות לימוד התורה היה במסירות גדולה, כי אחד היה מעיר שהיו בידם ספרי גמרא ופוסקים, בוודאי בימים שעדיין לא היה דפוס בעולם. ודברים שהם היום בהישג יד בקלי קלות, בידי כל מלמד דרדקי, היו לא ברי הישג בימים ההם.

מרתקת השאלה שנשאל הרשב"ץ⁵ הוא רבי שמעון בן צמח דוראן, בשו"ת תשב"ץ (חלק א סימן ב), ממלמד שיש לו לוח כתיבה אחד, והוא משתמש בו כדי ללמד את התלמידים, ושואל באיזה אופן מותר לו לכתוב פסוקים ולמחוק:

⁵ נולד בספרד בשנת ה'קכ"א, נפטר באלג'יר ה'ר"ד.

שאלת אם מותר לכתוב בלוחות שלשה או ארבע פסוקים או פרשה שלימה כמו שנהגו באלו הארצות לתינוקות שאין להם ספר והמלמד כותב להם בכל שבוע מה שדעתו של בן יכולה לקבל בכל שבוע ושבוע. ובסוף השבוע מוחק וחוזר וכותב פרשת אחרת כפי התחלפות הפרשיות בכל שבוע ושבוע. ואמרת שנשאלת מזה והתרת להם, אחר שאין כונתם למחוק אותה פרשה או אותם פסוקים דרך השחתה ונקמה ובזיון, אבל הם מתכוונים לקיים מצוות תלמוד תורה, וכאנוסים הם הואיל ואין להם ספרים לקרות את בניהם, ואנוס רחמנא פטריה. אמנם שמותיו של הקדוש ברוך הוא אסור למוחקן ולא לכתבן כל עיקר אחר שלמחיקה הם עומדים. ע"כ דבריך.

והנה כמה שורות מתשובתו הרמתה שם :

דע שאין ראוי לכתוב מתיבות כתבי הקדש שלשה תיבות בשום פנים בלי שרטוט ואם כתבן ונקד עליהם מותר ואמנם שתים יכול לכתוב בלי נקוד אבל ג' לא אלא א"כ שרטט או נקד ופסוק באגרת ישרטט ואחר כך יכתוב או ינקד עליו.

ואין מותר לכתוב אגרת לנערים לפי שהם עומדים לאבוד אלא בקונטרס או בסדור או ישרטט ואחר כך יכתוב.

ולוחות הנערים הנמחקים אין מותר לכתוב בהם שלשה תיבות מסודרות אלא שלשה תחת שלש וינקד על כל תיבה שלישי... ואין מותרת כתיבת הלוחות ללימוד הנערים אלא על זאת הצורה.

להגדיל תורה

גם ארבע מאות שנה אחר כך אנו שומעים על מצוקה בספרי קודש וכך מצינו בשו"ת **כרם חמור** לרבי אברהם אנקאווא⁶ (חלק ראשון יורה דעה סימן ל"ו) הובאה שאלה על ראובן ושמעון שלמדו זה עם זה בחברותא כמה שנים, והיות ולא היה להם כסף לקנות ספרים, קרא גביר אחד לראובן, ואמר לו שהוא יקנה מכספו ספרים הרבה על מנת שראובן יקבע מדרש בביתו של הגביר ללמד תלמידים תורה. וכאשר אמר כן היה, קנה

⁶ נולד בסאלי במארוקו בשנת התקס"ח, נפטר באלג'יר התרנ"א.

הגביר ספרים רבים ובאו תלמידים ללמוד עם ראובן. וכעת שמעון נפגש שוב עם ראובן, והפציר בו שיחזרו ללמוד יחדיו, וכל אחד משניהם ייתן סכום כסף כדי לקנות תלמוד שלם ללמוד בו, ואף השביע אותו שישבו ללמוד יחדיו. שמעון זאת הגביר והיה לו צער גדול על כך שלא ימצאו לומדים בישיבה שקבע בביתו אם ראובן לא ילמד שם, וביקש והפציר בראובן לעשות התרה על שבועתו. הרב אברהם דן בשאלה זו, והאם שבועה זו חלה כלל, ופסק שגם אם נאמר ששבועה זו חלה, בכל זאת:

יכול להתיר לכתחילה בכגון דא, ולזכות גדול יחשב לו, כיוון שנמשך מזה ההתרה תועלת לרבים. ובפרט שכבר זה הגביר זכה וקנה ספרים ומוסיף עוד לקנות לזכות הרבים יגדיל תורה ויאדיר. ומה גם כי על ידי רבי ראובן הנזכר תלוי ועומד קיום הישיבה ומלואה, כי עליו **יסובו תלמידים רבים ומצויין תצא תורה ואין לך דבר מעולה** – או מובחר – יותר מזה.

לאחר כך הוסיף ואמר הרב שמצווה לעשות התרת שבועה במקרה זה, לצד שנאמר שהשבועה חלה. אמנם השבועה שילמדו יחדיו תחול רק לאחר שיקנו את התלמוד, וכל זמן שלא קנו, לא חלה כלל השבועה. אם כן אפילו התרה לא צריך לשבועה זו (וראה שם שציין לפוסקים על שולחן ערוך יורה דעה בסימן ק"ד בדברי הרב ב"ד).

חוק לימוד חובה

בספר התקנות **כרם חמר** בסימן קמ"ו מביא רבינו **אברהם אנקאווא** תקנה מאלפת על חובת הלימוד לכל ילדי ישראל תקנה שחתום עליה '**החכם השלם הדיין המצויין הרב הגדול כמוהר"ר יעקב אבן צור זלה"ה**'.

וזו לשון התקנה:

בבית ישראל ראיתי שערוריה, שמפני דוחק השעה בני אדם מוציאים את בניהם מבית הספר כבר שית כבר שבע ומשכירים אותם לאומן ללמדם מלאכת תאקש"אלת ושאר מלאכות, ועדיין אינם יודעים קריאת שמע ולהתפלל. ובמקום שיהיו מתגדלים בין ברכי החכמים לקבוע יראת ה' בלבבם, נהפוך הוא, שהם גדלים בשטות ופריצות. שכשמגיעים לפרקם פורקים עול מלכות שמים מעליהם, והוו להו קרקפתא דלא מנח תפילין. ועבירה גוררת עבירה, עד שיוצא לתרבות רעה רחמנא ליצלן. וראינו שהאומנים השוכרים

אותם הם המחזיקים ביד עוברי עבירה, דלאו עכברא גנב אלא חורא. וכל דבר המעמיד, אפילו באלף אלפין לא בטיל. וכל המחטיא את הרבים, חטא הרבים תלוי בהם.

לכן על זה פקחנו עיננו ולבנו. וחוקה חקקנו וגזירה גזרנו, בגזירת עירין פתגמא ובמימר קדישין מילתא אזלא, שאין רשות לשום אחד מהאלקראשליין ולא משאר בעלי אומנויות לקחת ילדים ונערים מנוערים מן המצוות לעשות מלאכתן, לא בשכר ולא בחנם בשום אופן בעולם מהיום הזה והלאה, עד שיתחנכו במצוות ציצית ותפילין.

ואז רשאים האומנים לשוכם. ובתנאי שירגילום ויזהירום ויזרזום ללכת להתפלל עם הציבור. וכל העובר על דברינו ילכד במצודת החרם, ושומע לנו ישכון בטח ושאנן מפחד רעה, ויזכה לראות יום תשועה. נאום החתומים בשליש הראשון לאייר בשנת 'וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקר"א עלי"ך' לפרט האלף השישי ליצירה. פה מתא מכנאסא יע"א.

וראה בשולחן ערוך יורה דעה בסימן רמה בסעיפים ה' וז' ובחושן משפט בסימן קס"ג בחיוב העמדת מלמדי תורה בכל עיר ועיר. וכמובן שזה מיסוד תקנת **רבי יהושע בן גמלא זכור לטוב**⁷ (ב"ב כא, א):

דאמר רב יהודה אמר רב ברם זכור אותו האיש לטוב ויהושע בן גמלא שמו שאלמלא הוא נשתכח תורה מישראל שבתחלה מי שיש לו אב מלמדו תורה מי שאין לו אב לא היה למד תורה מאי דרוש ולמדתם אותם ולמדתם אתם התקינו שיהו מושיבין מלמדי תינוקות בירושלים מאי דרוש כי מציון תצא תורה ועדיין מי שיש לו אב היה מעלו ומלמדו מי שאין לו אב לא היה עולה ולמד התקינו שיהו מושיבין בכל פלך ופלך ומכניסין אותן כבן ט"ז כבן י"ז ומי שהיה רבו כועס עליו מבעיט בו ויצא **עד שבא יהושע בן גמלא ותיקן שיהו מושיבין מלמדי תינוקות בכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר ומכניסין אותן כבן שש כבן שבע.**

⁷ כהן גדול בבית המקדש השני בירושלים.

חיוב תשלום שכר המלמדים

מסתבר שלא רק מחסור בספרים היה מנת חלקם של הדורות הקודמים אלא גם היו מקומות בהם שרר עוני גדול. באחד הכפרים במארוקו היה תלמוד תורה לילדים, ואולם, לבני הקהילה לא היה כדי להמשיך לשלם את שכר המלמדים.

שמע זאת אחד האנשים הגויים שגרו באיזור זה, והיה מוכן לשלם מכספו את שכר המלמדים, ושאלה זו עלתה לפני שולחנו של הסבא קדישא המלאך **רבי רפאל אנקאווא**⁸ זצוק"ל, רבה הראשי של מארוקו וראש אבות בתי הדין.

תחילה וראש, הרב תמה על השאלה והמחשבה שהדבר מותר, שהרי גמרא ערוכה היא (בבא בתרא י, ב) שקבלת צדקה משר של גוי הותרה רק בגלל כבוד מלכות, ואין לחלק אותה לעניי ישראל אלא לעניי עכו"ם, מפני שכל זמן שיש לגויים זכויות ידם תקיפה, ורק ביבוש קצירה תשברנה. וכדברי רש"י שם: 'כשתכלה זכות שבידם ויבש לחלולחית מעשה הצדקה שלהם, אז ישברו'. ובהמשך הראה שזכות שכר תלמוד תורה גדול מן הצדקה: 'דהא שכר הלימוד הוא עדיף מכל שאר מצוות, כמאמר התנא דתלמוד תורה כנגד כולם. ובוודאי אם הגויים יעמידו המלמד ולגדל שכר, וודאי יהיה להם שכר מרובה יותר משכר הצדקה. ואם כן אין אסור יותר מזה בידם אורך הגלות כמבואר ביבוש קצירה ולא דווקא לצדקה הוא דרשו כן'.

וחתם הרב את דבריו וכתב שיש בכאן גם חילול השם, ואלו דבריו: 'הרי לך דכל חסד שעושים עמנו חרפה היא לנו, והיאך יותר לבית ישראל חלילה להסכים על הדבר הרע הזה, שהגויים יעמידו מלמד לנערי ישראל ללמד להם תורה ומצוות, ולעבור על ביבוש קצירה. עוד, להיות חרפה ובושנה בעיני האומות חס ושלום. **על כן נא אחי אל תרעו לעשות כדבר הרע הזה בעיני אלקים ואדם**'.

כבוד הספרים

אהבת כל דבר שבקדושה ובייחוד ספרי תורה וספרי קודש הייתה תקועה בלב כל אבותינו. בשו"ת **תועפות ראם** (סימן צ) דן לגבי מנהג מארוקו, כאשר היה אדם קונה את ספרי הזוהר הקדוש, היו עורכים סעודה לכבוד הספרים, ומוליכים אותם

⁸ נולד בסאלי ב' טבת התר"ח נפטר בד' במנחם אב התרצ"ה.

בתהלוכה לבית הכנסת. מנהג שגם אנחנו בילדותינו הכרנוהו בדימונה, של תהלוכת ספרי הזוהר כתהלוכת ספר תורה. והיה מקרה שאדם אלים לגלג על המנהג ואפילו השליך את הספרים לרצפה.

על אודות אשר ידוע שישראל קדושים הם ויש בכל עיר ועיר חברות קדושים שמתאספים לקרות ספר הזוהר של אדונינו הרשב"י זיע"א, ויש כמה נדיבי יושר שקונים ספרי זוהר חדשים ומקדישים אותם לקרות בהם בני החברה. וידוע שכל מי שקונה ספר חדש מביא בעלי החברה לביתו, ועושה להם סעודה לכבוד הספר הקדוש. ואחר גמר הסעודה לוקחים בידם ספרי הזוהר, ומוליכים אותם למקום קביעות חברתם, ובהליכתם, דרך לזמר ולהלל בשירות ותשבחות ובקול זמרה.

ולעת עתה יהודי אחד נדבה רוחו וקנה ספר הזוהר ועשה כדרך הנזכ"ל, ובעת הליכת בני החברה לבית ועדם והם הולכים בשירות ותשבחות, יצא אחד מביתו והוא מתקיפי ארעא, ופתח פיו וקלל לבני החברה וחרפם וגדפם. ולא עוד, אלא הוסיף ודחפם והדפם עד שנפלו האנשים לארץ ונפלו ספרי הקודש והיו למרמס רגליים.

האנשים השואלים נבהלו ושאלו 'חוטא מה ענשו', ואם הם צריכים לעשות תשובה שלא מיחו בו כראוי בהיותו אדם תקיף ואלים.

הרב פתח את תשובתו בדיון לגבי קדושת ספרים הנדפסים, והשיב שבוודאי יש לספרי קודש קדושה, אפילו אם הודפסו בבית דפוס של גוי, כאשר הם נדפסו לשם ספר קודש ליהודים. ואחר כך אמר שבוודאי איש זה כשראה את התהלוכה, היה לו להצטרף ולשמח עמם בשמחתה של תורה, היוצאה בהינומא ובכבוד רב. וכמבואר בגמרא (קידושין ל"ג) שכל בעלי האומניות היו עומדים בפני מביאי הביכורים ומכבדים אותם.

והמשיך לבאר את דברי **השולחן ערוך** (יורה דעה בסימן רפ"ב) שאסור לישב על מיטה שספר תורה מונח עליה וכל שכן שאסור להניחה על הארץ ודין זה נוהג בכל ספרי הקודש ולא רק בספר תורה. והביא מהספר **פחד יצחק** (ערך ספרים), שכאשר נופל

ספר קדוש יש להגביהו ולנשקו. ואם נפלו שלושה ספרים, לא יגביה כל אחד וינשקו אלא יגביה את שלושתם מיד ואחר כך ינשקם.

וכתב שיש שם עוד עוון נוסף של ביזוי הרבים וחברה קדושה, וכידוע, המבזה את חבריו בפני עשרה ענשו גדול יותר. ודן לגבי נידויו של המבזה. ועל כל פנים, אין להם אשמת קהילה, היות והוא אדם אלים.

הנה לנו כמה חרדת הקודש היתה לכל דבר שבקדושה. וככה חיבת התורה הייתה תקועה בלב אבותינו שבכל דור ודור.

חותם

שקידת התורה ואהבתה של אבותינו ורבותינו שבכל הדורות היא זו שעמדה להם להצמיח את גדולי הדורות, גדולי היראה והתורה, אשר הנחילו את התורה דור אחר דור. בספרי ההלכה, בספרי הדרוש והסוד, אנו מוצאים את האהבה הגדולה לצד הענווה. כמה חשוב שנעביר וננחיל אהבה זו לדורות הבאים. במאמרי זה אספתי כטיפה מן הים, וראוי להרבות חקר ולהראות אילו דברי אלקים חיים קבלנו מענקי הדורות.

ועוד זאת, ראוי שנספר ונאסוף על הגאונים העצומים חכמי המערב, שעלו לארץ והיו צנועים ולא נתפרסמו לגודל ענוותנותם. וידוע שכמה רבנים שעלו לארץ ובאו להיבחן לרבנות, אמרו עליהם: **'בא להבחן ונמצא בוחן'**. ובהם הגאון הגדול **רבי שמעון הכהן** זצוק"ל מחולון שהיה חבר בית הדין הגדול לערעורים בראבט, חתנו של הגאון העצום **רבי אברהם רווח** זצוק"ל, בעל שו"ת **ויען אברהם**, אשר זכיתי להכירו והראה לי את חבילות כתבי היד, פסקי הדין שכתב. ולצערי בפעם הבאה שהייתי אצלו, אמר לי על כתביו: **'אינם, שרפתים כי אינם ראויים לעלות על מזבח הדפוס'**. ככה היה ענוותן גדול. והגאון הגדול **רבי משה עטיה** זצוק"ל בעל שו"ת **'מעט מים'** מקרית גת, לקדושים אשר בארץ המה, ולא זכינו להכיר ולהנציח אותם כראוי לגודל מעלתם.

ואחתום בדברי המוסר הנפלאים הרצופים אהבה ללימוד התורה הקדושה של **האור החיים הקדוש** בספרו **ראשון לציון** על ספר משלי.

כי תבא חכמה בלבך וגו' – הן עתה יאמר שלמה ע"ה: כל טובות הנמשכים לאדם בעשותו כל האמור, שכאשר תבא חכמה בלב האדם, פירוש, שיהיה לב חכם לימינו, שהיא התורה, שכל מחשבותיו הם בתורה עד שתאמר שהחכמה שהיא התורה בלבו, וזה ימשך מרוב התמידיות זה חשק בתורה.

ובמה שחתם זקני רבינו ישראל אלנקאווה את פרק תלמוד תורה במנורת המאור: וכל העוסק בתורה, הב"ה מדריך אותו על הדרך הטובה והישרה, ופורש עליו סוכת שלומו, ומציל אותו מכל רע, ושומר את נפשו מכל חטא, ושומר כל דרכיו וכל נתיבותיו, ושומר את פעמיו שלא יכשלו, שנאי שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול.

ויהי רצון שנזכה לראות את כל יוצאי חלצינו ובני ביתנו בכללות עם ישראל אוהבי ולומדי התורה הקדושה.

תוצאות מעשיות מתברכות על ידי עסק התורה

התורה מזככת את המדות ואת כל התכונות הגופניות והנפשיות, מפני שעל ידי עסק התורה מתקפלת כל הנפשיות כולה לאוצר החיים של מקור היושר החי האלהי, שהוא שורש התורה, ועל ידי שהייתם של הענפים במקורם העליון קונים הם שם את הטבע העליון והקדוש של עצמיותם על פי יסוד מקורם האלהי, ואח"כ בשובם להתפשט בגוף, ולפעול את פעולת החיים, הרי הם שבים בשפע רב של אצילות ועדינות עליונה, והתוצאות המעשיות והמהותיות שלהן מתברכות ומתעדנות. הלא כה דברי כאש נאם ד"ר.

(אורות התורה יא, ו)